

УДК 342.9.03-027.236

ПРИНЦИП ОПЕРАТИВНОСТІ В АСПЕКТІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Борякіна В. В.,

аспірант юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: статтю присвячено принципу оперативності, який слугує засобом результативності та ефективності здійснення адміністративного правосуддя. Обґрунтовано, що принцип оперативності має містити такі елементи, як найменші витрати, найкоротший час і максимально можливий результат. Було визначено, що принцип оперативності формує вектор діяльності учасників адміністративного судочинства, які мають дотримуватись відповідних процесуальних вимог.

Ключові слова: адміністративне судочинство, система принципів адміністративного судочинства, принцип, оперативність, ефективне правосуддя, адміністративний суд, судовий процес, процесуальні вимоги.

Аннотация: статья посвящена принципу оперативности, который служит средством результативности и эффективности осуществления административного правосудия. Обосновано, что принцип оперативности должна содержать такие элементы, как наименьшие затраты, кратчайшие сроки и максимально возможный результат. Было определено, что принцип оперативности формирует вектор деятельности участников административного судопроизводства, которые должны придерживаться соответствующих процессуальных требований.

Ключевые слова: административное судопроизводство, система принципов административного судопроизводства, принцип, оперативность, эффективное правосудие, административный суд, судебный процесс, процессуальные требования.

Annotation: the article is devoted to the principle of efficiency, which serves as a means of the effectiveness and efficiency of the administration of administrative justice. It is substantiated that the principle of efficiency should contain such elements as the lowest costs, the shortest possible time and the highest possible result. It was determined that the principle of efficiency forms the vector of activity of participants in administrative proceedings, who must adhere to the relevant procedural requirements.

Key words: administrative proceedings, the system of principles of administrative proceedings, principle, efficiency, effective justice, administrative court, judicial process, procedural requirements.

В адміністративно-деліктному процесі України однією з найбільш теоретично насичених проблем, що вимагають свого вирішення, є розробка оптимальної системи принципів провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Адміністративне судочинство, за своєю природою, можна вважати ключовим інструментом захисту прав і інтересів фізичних та юридичних осіб у публічно-правовій сфері від порушень зі сторони суб'єктів владної компетенції. Такий захист має будуватися на справедливому, неупередженому і своєчасному розгляді справи.

Забезпечення кожному громадянину права на справедливий судовий розгляд визначено у якості однієї з ключових цілей судової реформи в Україні (п. 3 р. 3 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020») [8]. Проте недостатня міра уніфікації й послідовності судової практики виявляється перешкодою у забезпеченні права на справедливий суд, в межах усунення якої мають бути виправлені прогалини процесуального законодавства.

Дослідженню питань щодо адміністративного судочинства та принципів його здійснення присвячені праці провідних представників науки адміністративного права і процесу, серед яких варто виділити Авер'янов В.Б., Битяк Ю.П., Селіванов А.О., Колпаков В.К., Пасенюк О.М., Бевзенко В.М., Коліушко І.Б., Комзюк А.Т., Педько Ю.С., Кузьменко О.В., Бринцев В.Д., Руденко А.В., Куйбіда Р.О., Матвійчук В.К., Тищенко М.М., Кобилянський М.Г., Демченко В.К. тощо).

Донедавна процесуальне законодавство ще не знало терміну «судочинство». Разом з цим серед вітчизняних вчених-адміністративістів не існує єдиного підходу стосовно змісту поняття «адміністративне судочинство». Дослідивши та узагальнивши найбільш відомі позиції з цього приводу, вважаємо, що їх можна розподілити на три головні напрями:

- адміністративне судочинство як сукупність принципів і норм, що спричиняють та унормовують порядок розгляду судом справ стосовно публічно-правових спорів (А.О. Селіванов) [12, с. 4];
- адміністративне судочинство як діяльність судів відносно управління правосуддя у сфері управлінської діяльності (А.Т. Комзюк [4, с. 49], Ю.С. Педько [7, с. 45], Д.В. Роженко [10, с. 834]);
- адміністративне судочинство як процесуальний порядок (форма) розгляду публічних спорів судом, котрі постають в сфері управління (М.Г. Кобилянський, В.К. Демченко [6, с. 65], А.В. Руденко [11, с. 14], В.К. Матвійчук [5, с. 50]).

Відзначимо, що у діючому Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України) зафіксовано трактування терміну «адміністративне судочинство», яке найбільш є відповідним другій за переліком концепції з

числа приведених, де адміністративне судочинство виступає діяльністю адміністративних судів відносно розгляду та вирішення адміністративних справ у порядку, яке визначений КАС України [3].

Під впливом наведених доктринальних позицій вважаємо за потрібне визначити, що адміністративне судочинство є порядком розгляду та вирішення адміністративних справ адміністративними судами у порядку, встановленому КАС України з приводу відносин, які виникають у публічно-правовій сфері.

Усяка діяльність здійснюється на підставі відповідних засад та принципів, іншими словами, головних, засадничих положень, дотримання яких забезпечує спільність дій усіх її учасників, зорієнтує їх на одержання відповідного результату внаслідок застосування найдієвіших та ефективних засобів й методів.

Відповідно й адміністративне судочинство будуватиметься на певних принципах, які виступають не тільки гарантіями реалізації завдань адміністративного судочинства, а й гарантіями додержання його процесуальної форми. За визначенням вчених, основне функціональне призначення таких принципів зводиться до сприяння юридично правильного здійснення прав та свобод громадян, а також виконання обов'язків всіма учасниками процесу [2, с. 62].

Відносно будь-якого судового процесу, адміністративного, зокрема, принципи є найбільш узагальненими правилами поведінки відповідного характеру: вони безпосередньо визначені законом; звернені до всіх учасників процесу; загальнообов'язкові; забезпечуються примусовими засобами державного примусу. Вирішальна роль принципів полягає у їх втіленні у судочинство та надають йому якості правосуддя.

КАС України вказує, що головними засадами (принципами) адміністративного судочинства є:

- 1) верховенство права;
- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі;
- 5) обов'язковість судового рішення;
- 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
- 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом;
- 8) розумність строків розгляду справи судом;
- 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами;
- 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення [3].

Кожен принцип судочинства здійснює власну, детально окреслену роль в організації і діяльності адміністративних судів. Проте, з іншої сторони, усі принципи адміністративного судочинства неможливо переглядати, незважаючи на їх загальну єдність та взаємообумовленість.

Проте нинішня система принципів адміністративного судочинства не перелічує принципу оперативності, що є наразі недоліком загальних засад адміністративного судочинства. Адже принцип оперативності забезпечує ефективність адміністративного судочинства загалом.

Параметрами ефективності реалізації адміністративної процедурної діяльності вбачаються: цілі (ступінь відповідності управлінських дій органів публічної влади в ході розв'язання адміністративної справи до мети, яка покладається на них згідно з нормативно-правовими актами), час (витрати часу для вирішення справи з початку реєстрації звернення фізичної особи до одержання нею судового рішення), стиль (поведінка посадових осіб повинна бути згідною з етичними стандартами й доброчесності) і витрати (економічні, соціальні, кадрові, технічні тощо, які пов'язані з розв'язанням конкретної адміністративної справи) [13, с. 152–153].

У такій спосіб розуміємо, що принцип оперативності, який вміщує у собі засаду ефективності в адміністративній процедурі має містити такі елементи, як найменші витрати, найкоротший час і максимально можливий результат.

Необхідно зауважити, що адміністративне судочинство, як і будь-яка інша діяльність, має певні характеристики тривалості у часі. Перебільшена його тривалість може негативно позначатись на учасників процесу, на суд. Швидкість судочинства виступає невід'ємною умовою при досягненні об'єктивної істини. Рішення суду має відповідати фактичним обставинам, які встановити легше, коли менше часу пройшло з моменту їх виникнення. Часова обмеженість дисциплінує учасників спірних правовідносин, запобігає процесуальним зловживанням, сприяє максимально швидкому настанню правової визначеності.

Адміністративне судочинство повинно бути не стільки економічним, а оптимальним. Тягучість процедур та їх затягування спроможні знівелювати результати судового розгляду. Отже, надзвичайно важливим є те, щоб обмежити подовженість адміністративного судочинства у часі та надати реальні часові можливості для застосування прав й виконання обов'язків суб'єктами процесуальних відносин. Це свідчить про нерозривну взаємодію ефективності і економічності адміністративного провадження. Таким чином, принцип процесуальної економії являє один із ефективних механізмів регулювання судових процедур.

Дійсно, правосудне, належне та правильне по своїй суті судове рішення не здатне забезпечити належний ефект внаслідок своєї повільності, невиправданих процедур і повторів. Швидкість судочинства, тобто вчасний розгляд справи із постановою в ній необгрунтованого чи незаконного судового рішення може бути судовою тяганиною в результаті перегляду останнього в апеляційному і касаційному провадженні, та за нововиявленими обставинами.

Таким чином, принцип оперативності вказує на раціональну побудову судочинства, у відповідності до якої процес має провадитись з мінімальними затратами часу, засобів, мінімізованими матеріальними і організаційними затратами, дотримувати забезпечення справедливого, правильного й швидкого розгляду адміністративних справ. Разом з цим значно недопустимою є відмова від ретельної, детальної роботи, яка обумовлює використання максимуму сил від суддів, самовіддачі і знань й навичок.

Принцип оперативності адміністративного судочинства може розкриватись належним чином, коли можна розглядати його у нерозривній взаємодії із протилежною засадою – принципом процесуального формалізму. Призначенням адміністративного процесуального права є регламентація діяльності учасників адміністративного

судочинства за установленим порядком, з специфічною послідовністю дій і гарантіями з боку зловживань під час здійснення правосуддя. При чому процесуальне право закріплює відповідні правові формальності – обов'язкові форми, строки і способи реалізації процесуальних дій, виконання яких є незмінним внаслідок можливої нікчемності відповідної дії шляхом ненадання встановленої процедури правової форми [1].

Так як діючим адміністративним процесуальним законодавством закріплено і формалізовано певні процедури, як-от: пред'явлення адміністративного позову, його забезпечення, підготовки справи до судового розгляду, судовий розгляд справи, ухвалення судового рішення, його оскарження тощо, тому слід говорити про фактичну реалізацію принципу процесуального формалізму, недотримання якого супроводжує нікчемність процесуальних дій.

В свою чергу, оперативність втілюється, насамперед, у розумному з'якшенні процесуальних формальностей, продуманості правил процесу, установленні норм, без яких не можна обійтись, а також у прискоренні, тобто надання швидкості, процесу. Перше свідчення є протилежною стороною процесуального формалізму і виявляється у праві судді давати позивачу строк для усунення недоліків у позові без його повернення, можливості до об'єднання та роз'єднання кілька позовних вимог для швидкого і правильного судового розгляду; одноособово судді з'ясувати питання про витребування доказів під час підготовки розгляду справи.

Разом з тим, принцип оперативності сформує не тільки побудову адміністративного судочинства, а й вектор діяльності усіх його учасників, які мають дотримуватись відповідних процесуальних вимог. Вважаємо, що раціональне спрощення судочинства має поєднуватись з вжиттям заходів, які спрямовані на посилення відповідальності суддів за недодержання процесуальних законів, відповідальність інших учасників процесу за несумлінну реалізацію процесуальних прав, які були надані, що опосередковуються обмеженням і порушенням умов їх здійснення. Такими зловживаннями процесуальними правами, наприклад, є повторна неявка до судового засідання без поважних причин, заявлення у суду необґрунтованих клопотань без належної підстави, затягування із ознайомленням з матеріалами справи тощо [3].

Вважаємо за потрібне відзначити, що для недопущення надмірного затягування судового адміністративного процесу та забезпечення дієвості принципу оперативності адміністративного судочинства дотримуватись рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 16.09.86 №R (86) 12, де вказано, що мають бути застосовані такі заходи, як сприяння, де це доречно, примиренню сторін (як за межами судової системи, так і до або під час судового розгляду); застосування альтернативних способів вирішення спорів; страхування судових витрат та інші заходи, метою яких зменшення навантаженості на суддів та сприяння реалізації принципу доступу до правосуддя [9].

Враховуючи означене, можемо підсумувати, що принцип оперативності постає чинником ефективності адміністративного судочинства. Удосконалення адміністративного законодавства перебуває у постійному розвитку, що спричинено трансформаціями соціально-економічних умов в державі, ростом науково-технічного прогресу, підвищенням якості надання судових послуг для громадян, забезпечення можливості на справедливий суд, додержання європейських стандартів та принципів. Отже, доречність у реалізації ідеї принципу оперативності та його закріплення у системі принципів КАС України як повноцінного та самостійного принципу адміністративного судочинства є невідкладною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучик А. Ю. Аналіз принципу процесуальної економії у складовій адміністративного процесу. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2016. № 2 (14) URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16baysap.pdf>
2. Ковалів М. В. Адміністративне судочинство: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 596 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 15.12.2017 р. № 2747-IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
4. Комзюк А.Т. Адміністративний процес України : навч. посіб. К.: Прецедент, 2007. 531 с.
5. Матвійчук В.К. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України : в 2 т. К. : КРІТ, 2007.Т. 1. 2007. 788 с.
6. Пасенюк О.М. Адміністративне судочинство України : підручник. К.: Юрінком Інтер, 2009. 672 с.
7. Педько Ю.С. Становлення адміністративної юстиції в Україні : монографія. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. 208 с.
8. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
9. Рекомендація (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах від 16 вересня 1986 р. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/\\$FILE/Рекомендация%20№%20R%20\(86\)%2012.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/$FILE/Рекомендация%20№%20R%20(86)%2012.doc)
10. Роженко Д.В. Поняття й ознаки адміністративного судочинства та місце у ньому письмового провадження. Форум права. 2013. № 1. С. 831-836
11. Руденко А.В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2006. 20 с.
12. Селиванов А.О. Адміністративне судочинство – новий інститут реалізації судової влади. Вісник Верховного суду України. 2005. № 10 (62). С. 2-5
13. Соловйова О. М. Принципи адміністративної процедури. Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2011. № 988. Вип. № 10. С. 149-155.